

BARIŞ İÇİN ORTAKLIK PROGRAMI ÇERÇEVESİNDE AZERBAYCAN - NATO İLİŞKİLERİ

Prof. Dr. Eyüp ZENGİN*
M. Said TOSUN**

ÖZET

Kafkaslar, Orta Asya ve Doğu Avrupa'dan ortak ülkelerin askeri ve savunma bağlantılı konularda NATO'yla bireysel temelde pratik işbirliği yapmalarına olanak sağlayan Barış için Ortaklık Programı (BİO) 1994 yılında başlatılmıştır. NATO ile Ortaklar arasında çok taraflı bir danışma forumu olan Avrupa Atlantik Ortaklık Konseyi (AAOK) ise 1997 yılında kurulmuş olup, 28 NATO üyesi ile 22 Ortak ülkeyi bir araya getirmektedir. AAOK ve BİO çerçevesinde yapılan işbirliğine somut bir nitelik kazandırılarak, işbirliğinin kalitesinin artırılması, Ortaklık ilişkilerinin günün koşullarına uyarlanarak özellikle terörizmle mücadele ve NATO harekâtları bağlamında oluşan yeni ihtiyaçlara daha iyi yanıt verir hale getirilmesi amacıyla İttifak bünyesinde yürütülen çalışmalar sonucunda bazı yeni mekanizmalar oluşturulmuştur.

Azerbaycan ile NATO arasındaki ilk temaslar Azerbaycan'ın bazı Orta ve Doğu Avrupa devletleri ile birlikte NATO'nun yeni oluşturulan Gözlemci Forum'una (Kuzey Atlantik Ortaklık Kurulu-1997 yılından itibaren Avro-Atlantik Ortaklık Konseyi) katıldığı 1992 yılının Mart ayında başlamıştır. Azerbaycan Cumhuriyeti ile NATO arasındaki ciddi birlikteliğin temeli; 4 Mayıs 1994 tarihinde Barış İçin Ortaklık belgesinin imzalanması ile atılmıştır.

Azerbaycan bireysel ortaklık sorunlarını içinde barındıran, temel belgelerde yer bulan amaç ve ilkelerin yerine getirilmesi amacıyla NATO'nun ilgili ortaklık mekanizmalarından aktif bir biçimde yararlanmaktadır. Azerbaycan'ın NATO ile bireysel ortaklığının amaç ve ilkeleri esas itibarıyla Azerbaycan'ın Barış İçin Ortaklık Belgesi (1996) Planlama ve Analiz Süreci, (1997) ve Bireysel Ortaklık Operasyon Planında (2004) yer almaktadır. Bu belgelerde, Azerbaycan Cumhuriyeti savunma ve güvenlik sektörlerinin ıslahı, Silahlı kuvvetlerin NATO standartlarına uygun geliştirilmesi, NATO operasyonlarına katılım, enerji güvenliğinin sağlanması, olağanüstü durumlara hazırlık, ortaya çıkabilecek güvenlik tehlikeleri ile mücadele, bunlarla birlikte Çevre koruma, kamu diplomasisi alanlarında işbirliği konuları yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: NATO, Azerbaycan, Barış İçin Ortaklık

* İstanbul Üniversitesi öğretim üyesi, İstanbul- TÜRKİYE
e-posta: ezengin@yahoo.com

** Hazar Üniversitesi öğretim elemanı, Bakü-AZERBAYCAN
e-posta: saidtosun@hotmail.com

durumlara hazırlık, ortaya çıkabilecek güvenlik tehditleri ile mücadele, bunlarla birlikte Çevre koruma, kamu diplomasisi alanlarında işbirliği niyeti gütmektedir. (ADCB, 2013).

Azerbaycan, bağımsızlığının ilk yıllarında dış politikada istikrarlı bir çizgi yakalayamamasına rağmen, özellikle 1994 yılından itibaren ülke içerisinde istikrarın sağlanmasıyla beraber Batı'yla bütünleşme istikametinde önemli adımlar atmıştır. Dış politikadaki stratejik seçimini Avrupa'yla bütünleşmeden yana kullanmış, BM ve AGİT üyelikleri, AB gibi kuruluşlarla olan ilişkileri ile birlikte NATO bünyesinde yürütülmekte olan BİO ve AAOK (Avrupa-Atlantik Ortaklık Konseyi) girişimlerine katılımıyla bu seçimini uygulamaya nasıl yansıtacağını göstermiştir. NATO ile olan ilişkilerinde ağırlığı BİO çerçevesinde yürütülen programlara veren Azerbaycan; İttifak üyeleriyle ikili ilişkileri de ihmal etmemiştir. Özellikle askeri bağlamda NATO'nun önder ülkeleri olan ABD ve Türkiye gibi ülkelerle kurulan ilişkiler Azerbaycan ordusunun askeri yeteneklerinin geliştirilmesine, savunma sanayisinin oluşturulmasına önemli katkılar sağlamaktadır (Ayvazov, 2004, 184-190).

1996 yılında, Barış İçin Ortaklık belgesi esasında hazırlanan Bireysel Ortaklık ve İşbirliği Programı çerçevesinde Azerbaycan her yıl 200'den fazla organizasyona katılmaktadır. Bireysel Ortaklık ve İşbirliği Programı NATO üyesi ve bazı ortak ülkeler tarafından teşkil edilen, tecrübe değişimi, hazırlığın artırılması, bunlarla birlikte uzmanların görüşmelerine hizmet eden organizasyonlara katılma konusunda ortam oluşturmaktadır. Diğer önemli mekanizma, askeri reformlar, talim ve eğitim standartlarının uygulanması, NATO güçlerinin katılımı ile çok uluslu operasyonlara ve savaş tatbikatlarına gönderilebilecek kuvvetleri belirlemek ve değerlendirmekte ortaklara yardım etmeyi göz önünde bulunduran Planlama ve Analiz Süreci (PAS)'dir. PAS ortak ülkeye, NATO deneyimine uygun savunma planlamasının oluşturulmasında yardım etmektedir. Bugün, Azerbaycan operasyonlara hazırlık ve savunma planlaması ile ilgili "ortaklık amacı" diye isimlendirilen radikal uygulamaları hayata geçirmektedir (ADCB, 2013).

Azerbaycan'ın 2004 yılında katıldığı Bireysel Ortaklık Operasyon Planı (BOOP), iki taraflı ortaklı sistemleştirmeye ve böylece de karşılıklı ilgi doğuran, belirlenen konu ile ilgili işbirliği vasıtası üzerinde anlaşmaya imkân vermektedir. Azerbaycan 2005-2007 yıllarını kapsayan I. Dönem ve 2008-2010 yıllarını kapsayan II. Dönem BOOP'nı tamamlamış ve 2012-2013 yıllarını kapsayan II. Dönem belgesini uygulamaktadır (ADCB, 2013).

Azerbaycan Avrupa ile Asya'nın ulaşım ve taşımacılık hatlarının buluştuğu noktada, jeopolitik, askeri-jeo-stratejik ve jeoekonomik açıdan önem taşıyan, bol enerji rezervine sahip bir coğrafyada, Avrasya'da yer alan bir ülkedir. Bu konumu ülkenin ulusal kalkınma ve uluslararası, bölgesel, ulusal güvenlik politikalarının önceliklerinin, istikamete ve mekanizmalarının şekillenmesinde belirleyici etkiye sahip unsurlardır (Hasanov, 2014, s. 11).

2. NATO'NUN YAPISI VE YAŞADIĞI DEĞİŞİM SÜRECİ

2.1. NATO'NUN YAPISI

NATO'nun en yetkili karar organı Kuzey Atlantik Konseyi'dir. (North Atlantic Council) Konsey'de her üye, büyükelçi düzeyinde bir Daimi Temsilci tarafından temsil edilir. Daimi Temsilciler, kendilerine bağlı siyasi ve askerî kurmay heyeti ile birlikte çalışmalarını yürütürler. Yılda iki kez ya da gerek görüldüğünde daha sık olmak üzere Konsey, Dışişleri Bakanları düzeyinde toplanmaktadır. İttifak'ın geleceğine ilişkin yeni strateji ya da politika değişiklikleri söz konusuysa üye ülkelerin devlet ya da hükümet başkanlarının katıldığı zirve toplantıları düzenlenir. Konseyde kararlar oybirliği ile (konsensüs/uzlaşma usulü) alındığından, her üyenin veto yetkisi vardır. Konseyin toplantılarına NATO Genel Sekreteri başkanlık etmekte, ele alınan konuların ön hazırlığı ise birçok alt komite tarafından yapılmaktadır (Erhan vd., 2013; 60-78).

NATO'nun en üst düzeydeki memuru olan Genel Sekreter, NATO'da danışma ve karar alma süreçleri ile kendisine bağlı olarak çalışan Uluslararası Personel'in genel idaresinden sorumludur ve örgütün sözcüsüdür. NATO'nun ilgi alanındaki konularda karar mercilerine sekreteryaya hizmeti veren Uluslararası Personel ise birer Genel Sekreter Yardımcısının başkanlığındaki 5 ana birim (Siyasal İşler, Savunma Planlama ve Harekatlar, Savunma Destek, Lojistik ve Sivil Savunma Planlaması, Bilim ve Çevre İşleri) ile çeşitli idari bürolardan oluşur (Erhan vd., 2013; 60-78).

NATO'nun kurumsal yapısından ayrı fakat örgüt içi işbirliği ve danışma bakımından yardımcı kuruluşlar olarak NATO Parlamenterler Asamblesi ve Atlantik Antlaşması Konseyi (uluslararası dernek) faaliyet göstermektedir. 1995'te kurulan Asamble, NATO üyelerinin parlamentolarından gelen temsilcilerden oluşur. Kararları NATO Konseyi'ne sunulan Asamble'ye 9 Türk parlamenter katılmaktadır. 1954'te kurulan Dernek ise bir hükümet dışı örgüt olarak NATO eylem ve amaçlarının desteklenmesi

çerçevesinde yayın, toplantı vb. faaliyet gösterir (Erhan vd., 2013; 60-78).

2.2. DEĞİŞİM SÜRECİ

Soğuk Savaş'ın bitişi dünyadaki çatışmalara son vermemiş, aksine iki kutuplu dünyada dehşet dengesi sayesinde dondurulan bazı sorunlar yeniden alevlenmiştir. Orta Doğu'da, Kafkasya'da, Balkanlar'da ve dünyanın başka yerlerinde bölgesel çatışmalar patlak vermiş, belirsizlikten kaynaklanan bölgesel riskler tehdit algılamalarının odağına yerleşmiştir. Nükleer, biyolojik ve kimyasal silahların güvenli olmayan ellere geçme ihtimali tehdidin boyutuna küresel bir nitelik kazandırmıştır. Bunlarla birlikte Soğuk Savaş sonrası yeni terörizm dalgası olarak asimetrik güçlerin sunduğu geleneksel olmayan tehditler ortaya çıkmıştır (Özcan, 200, s. 13-15).

NATO Soğuk Savaş sonrasında yaşamakta olduğu dönüşüm sürecinde stratejik konseptini üç kez değiştirmiştir. Bu evrim sürecinde, 1991 Roma, 1999 Washington ve 2010 Lizbon zirveleri önem taşımaktadır. Roma Zirvesi'nde Soğuk Savaşın artık bittiği ve Sovyetler Birliği'nin NATO üyeleri için bir tehdit olmaktan çıktığı belirtilmiş ama aynı zamanda da Soğuk Savaş sonrası belirsizlik ortamında Avrupa'nın güvenliğinin hala önemini koruduğu vurgusu yapılmıştır. Washington zirvesinde bir yandan toprak savunması dışındaki misyonların artan önemine işaret edilirken diğer yandan kitle imha silahlarının çoğalıp yayılmasının önlenmesi ve terörizm konularına özel bir vurgu yapılmıştır. 2010 senesinin Kasım ayında toplanan NATO zirvesinde ise amaçlanan şey İttifakın 11 Eylül sonrası ortamda ortaya çıkan yeni güvenlik dinamikleri ışığında kendisini yenilemesidir. Lizbon'la birlikte NATO diğer uluslararası örgütler, örneğin Avrupa Birliği ve önemli küresel aktörlerle, örneğin Rusya ve Asya'daki demokratik ülkeler, daha fazla işbirliği yapmaya karar vermiştir. NATO'nun kendisinin küresel bir güvenlik aktörü olarak hareket etmesinin yerine, küresel düzlemdeki diğer aktörlerle olan işbirliğini artırmasının daha doğru olacağı sonucuna varılmıştır (Oğuzlu, 2012, s. 13-18).

NATO, Soğuk Savaş sonrası geçirdiği dönüşüm sonucu, günümüzde coğrafi sınırlarla tanımlanan bir ittifak olmaktan çıkarak, güvenliğe yönelik tehditlerin sınır tanımayan ve önceden tahmin edilemeyen özellikte bulunduğunu kabul eden ve nerede veyahut ne zaman meydana gelirse gelsin söz konusu tehditlere cevap vermeye hazır bir ittifak hâlini almıştır. Ağustos 2003 tarihinde Afganistan'daki ISAF (Uluslararası Güvenlik Gücü) kuvvetlerinin komutanlığını NATO üstlenmiştir. NATO'nun Avrupa'nın bu kadar

uzağındaki angajmanı İttifak'ın geçirdiğı evrimin boyutlarını somut bir şekilde göz önüne sermiştir. Öte yandan dünyadaki değişime paralel olarak sürdürülen dönüşüm süreci NATO'yu klasik bir askerî ittifak olmaktan çıkarıp, siyasi yönü ağır basan bir örgüt hâline getirmiştir. NATO'nun dönüşümü ve genişlemesi günümüzde de devam eden bir olgudur. Öte yandan, örgütteki bu değişime tüm üyeler aynı şekilde yaklaşmamaktadır (Purtaş, 2012, s. 7-30).

Önemli ittifak üyelerinde yaşanmakta olan dış politika, güvenlik ve savunma politikalarındaki millileşme süreçleri bir taraftan İttifakın geleceğini tehdit ederken diğer taraftan da paradoksal bir şekilde İttifakın hayatta kalmaya devam etmesinin neden çok önemli olduğunu göstermektedir. Hem NATO'nun Avrupa'daki kurumsal varlığı hem de NATO'nun varlığı sayesinde önemli yol kat etmiş olan AB bütünleşme süreci uzun yıllardır Avrupa'daki barış ve istikrar ortamının en önemli garantörü olmuştur. Bu örgütlerin zayıflaması, Avrupa kıtasında reel politik ve milliyetçi güvenlik anlayışlarının tekrardan güçlenmesini, ortak yaşamsal tehditlerin ortadan kalktığı bir ortamda üyelerinin NATO'ya olan bağlılıklarının devamını ne sağlayacaktır? Gelecek günlerde bu sorunun cevabını bulma yönündeki arayışlar (Oğuzlu, 2012, s. 13-18) devam edecektir.

3. AZERBAJCAN CUMHURİYETİ DİŞ POLİTİKASI

Azerbaycan SSCB'de dış politika fonksiyonunu merkezi hükümet yerine getirmekteydi. Bundan dolayı, bağımsızlık sonrası dış politika devletin yapılanmasında yeni bir kavram olarak yeniden oluşturulmuştur. Azerbaycan dış politikası oluşturulurken, tarihindeki diplomatik ilişkilerin tecrübesinden, 1918-1920 yıllarında Azerbaycan Halk Cumhuriyeti'nin dış politika anlayışından, 1919'dan Ocak 1920'ye kadar devam eden Paris Barış Konferansı'nda Azerbaycan diplomatlarının faaliyetlerinden ve genel olarak dünya devletlerinin dış politika tecrübelerinden faydalanılmaktadır (Piriye, 2002; 153).

Haydar Aliyev'in 10 Ekim 1993 tarihinde cumhurbaşkanı yemin törenindeki konuşmasının dış politikayı konu alan bölümünde vurguladığı gibi: "Devletimizin önünde duran en önemli görevlerden biri Azerbaycan'ın çıkarlarını uluslararası arenada koruyabilen akıllı ve tutarlı dış politikanın izlenmesidir. Bize emanet edilen çok zor görevler var. İlk olarak, dış politikamız Azerbaycan'ın bağımsızlığının tam olarak teminine ve güçlendirilmesine yöneltilmelidir. Hedefimiz dünya devletleri ile aynı statüde diplomatik ilişkiler kurmak ve geliştirmekten, bu ilişkilerden hem Azerbaycan Cumhuriyeti'nin

uluslararası ilişkilerdeki konumunu güçlendirmekten, hem de devletin ekonomisini, eğitimini ve kültürünü geliştirmek için en doğru şekilde istifade etmekten ibarettir (Aliyev, 1997).”

Bu çerçevede, dış politika oluşturulurken öncelikli hedefler belirlenmiştir. Azerbaycan'ın bağımsızlığının korunmasına ve toprak bütünlüğünün sağlanmasına yönelik bağımsız dış politika yürütülmesi bu hedeflerin başında gelmektedir. Ülkenin bağımsızlığına, güvenliğine ve toprak bütünlüğüne yönelik her türlü tehlikenin yok edilmesi, Azerbaycan'ın bağımsızlığını garanti altına almış olacaktır (Nesirov, 1998;9-10). Bağımsızlığın ardından Azerbaycan dış politikasında belirleyici nitelikte iki önemli etken söz konusu olmuştur. Bunlar, enerji kaynaklarının işletilerek dış pazarlara taşınması ve ateşkes karşın çözülemeyen Dağlık Karabağ sorunudur (Tellal, 2000;89). Dış politika stratejisi oluşturulurken, Azerbaycan'ın Doğu ve Batı arasında koridor rolü oynaması gibi avantajlı jeostratejik konumunu göz önünde bulundurarak, doğal zenginliklerini de kullanarak ekonominin tüm sektörlerde gelişmesi amaçlanmıştır. Azerbaycan dış politikasını belirleyen en önemli etken olan Karabağ sorununda ise, Ermenistan'la arasındaki uyuşmazlığın AGİT'in Lizbon zirvesi ilkelerine dayanarak, Minsk Grubu çerçevesinde barışçıl yöntemlerle çözüm yolu seçilmiştir (Qasimov, 1997; 9-10). Bağımsızlığını kazanmasının ardından, Azerbaycan tarihsel tecrübeden de faydalanarak, bağımsızlığını pekiştirmeye çalışarak, çok yönlü bir dış politikaya yönelmiştir. Genel olarak, Azerbaycan dış politikasında uluslararası hukuk normları çerçevesinde BDT ülkeleriyle, Avrupa devletleriyle, İsrail'le, ABD'yle, Orta Asya ve Afrika ülkeleriyle ilişkilerin geliştirilmesi yönünde politika izlenmiştir. BM, NATO, AB ve Avrupa Konseyi de başta olmak üzere Azerbaycan'ın bütün uluslararası ve bölgesel teşkilatlara üyeliği ile Avrupa ve Transatlantik güvenlik/işbirliği sistemine entegrasyonu dış politika hedeflerinden biri olmuştur (Abdullayev, 2000; 296).

Bu yöndeki çalışmaların yanı sıra Azerbaycan dış politikası bir takım ilkelere dayanmaktadır. Bu ilkeler 12 Aralık 1995 tarihinde yürürlüğe giren Azerbaycan Anayasasının 10. Maddesinde yer almaktadır: “Azerbaycan Cumhuriyeti diğer devletlerle ilişkilerini herkes tarafından kabul edilmiş olan uluslararası hukuk ilkeleri esasında kurar.” Bunlara dayanarak Azerbaycan dış politikasının “devletlerin egemen eşitliği, güç kullanmama, sınırların dokunulmazlığı, devletlerin toprak bütünlüğüne saygı, uluslararası uyuşmazlıkların barışçıl yollarla çözümü, ülkelerin iç işlerine karışmama, insan haklarına saygı, uluslararası görev ve

sorumlulukların iyi niyetle yerine getirilmesi” ilkelerine dayanmaktadır (Qasimov,1996;13).

Bu hedefleri ve ilkeleri temel alan bağımsız Azerbaycan’ın dış politikada başarılı sonuçlar elde edebilmesi için bölge devletleri ve diğer büyük ülkelerin hem Azerbaycan ile hem de birbiriyle ilişkilerinin doğru değerlendirilmesi ve bu ilişkilerde Azerbaycan’ın yeri, rolü ve jeopolitik konumunun iyi bilinmesi gerekmektedir. Çünkü bu ilişkileri ve onların çatışan ve uzlaşan çıkarlarını kullanarak Azerbaycan’ın tam bağımsızlığını ve ekonomik kalkınmasını temin etmesi mümkündür (Guliyev, 2004; 28-31).

Zengin enerji kaynaklarına sahip olması ve Kafkasya gibi stratejik bir bölgede yerleşmesi ülke üzerindeki çıkar çatışmalarını da beraberinde getirmektedir. Siyasi ve ekonomik bağımsızlık gibi faktörleri dış politika hedefleri arasında yer alan Azerbaycan’ın bu hedefleri gerçekleştirebilmesi, bu çıkar çatışmalarında gelişmeleri doğru analiz yeteneğine ve sahip olduğu kaynakları kullanabilme becerisine bağlıdır (Ayvazov, 2004, 184-190).

Azerbaycan’ın ABD, NATO ve AB ile birlikte uyguladığı güvenlik politikasının temelinde uluslararası ve bölgesel güvenliğini, toprak bütünlüğünü ve egemen devlet haklarını garanti altına almak, Dağlık Karabağ sorununun çözüme kavuşturulmasını ve toprak bütünlüğünü sağlamak, sahip olduğu enerji kaynaklarının verimli kullanımı, dünya pazarlarına daha bağımsız ve daha elverişli güzergahlar üzerinden ulaştırılması gibi hayati önem taşıyan konularda ek destek almak gibi amaçlar bulunmaktadır (Hasanov, 2014, s.245).

4.AZERBAYCAN NATO İLİŞKİLERİNİN BOYUTLARI

Bağımsızlık sonrası güvenlik arayışına giren Azerbaycan, Soğuk Savaş sonrası güvenlik örgütüne dönüşen NATO’yla ilişkilerine büyük önem vermiştir. İkili işbirliği AAOK(Avrupa-Atlantik Ortaklık Konseyi-1997’ye kadar KAIK) ve BİO çerçevesinde gerçekleşen NATO-Azerbaycan ilişkileri Azerbaycan’ın bağımsızlığından günümüze kadar geçen süre içerisinde gelişerek devam etmiştir. Birbirini tamamlar nitelik taşıyan bu işbirliği dönemi üç aşamada değerlendirilebilir. Azerbaycan ile NATO arasındaki ilk siyasi ilişkinin kurulduğu Şubat 1992’de Azerbaycan Başbakanı Hasan Hasanov’un NATO Karargâhı’nı (Brüksel) ziyaretinden Azerbaycan Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev’in Mayıs 1994’te BİO çerçeve Senedini imzalamasına kadar olan dönem birinci aşama olarak kabul edilebilir. Özellikle askeri ve siyasi açıdan Azerbaycan’ın en zor dönemlerini kapsayan bu aşamada diğer uluslararası ve bölgesel kuruluşlarla

ilişkilerde olduğu gibi NATO'yla ilişkilerde de Azerbaycan'da ve Kafkasya'daki gelişmelerin objektif olarak dünya kamuoyuna ulaştırılmasına çalışılmıştır. Bu dönemde Azerbaycan'ın NATO'dan büyük beklentileri olsa da Rusya'nın "yakın çevre" politikasının ortaya çıkması, bölgedeki istikrarsızlık ve gelişmelerle ilgili Brüksel'de objektif görüşlerin olmaması gibi nedenler bu beklentileri karşılıksız bırakmıştır (Ayvazov, 2004, 188).

BİO'nun Bireysel Ortaklık programına katılım anlaşmasının imzalandığı 23 Nisan 1996 tarihine kadar olan ikinci aşamada Azerbaycan'ın BİO çerçevesindeki faaliyet stratejisinin ve ikili ilişkilerin geliştirilebilir alanlarının belirlenmesine çalışılmış, KAIK çerçevesindeki faaliyetlerine devam etmiştir. Ülkede istikrarın oluşması, Ermenistan'la ateşkes yapılması ve petrol konusunda önemli anlaşmaların imzalanması gibi gelişmeler NATO ülkelerinin dikkatlerinin Azerbaycan'a yönelmesine ve bakış açılarının değişmesine neden olmuştur. Nisan 1996'dan sonrasını kapsayan üçüncü aşama ilişkilerin geliştiği bir dönem olmuştur. Bu dönemde NATO Genel Sekreterleri ve İttifak'ın diğer yetkilileri ile Azerbaycan'ın devlet yetkilileri karşılıklı ziyaretler gerçekleştirmiş, Brüksel'de Azerbaycan'ın diplomatik temsilciliği faaliyete başlamış, Azerbaycan'ın askeri birlikleri Kosova ve Afganistan'da NATO çatısı altında barışı koruma faaliyetlerine katılmış, Azerbaycan'da BİO çerçevesinde programlar düzenlenmiştir. Haziran 2004 İstanbul Zirvesi öncesi Mayıs 2004'te NATO Karargahı'nda sunulan Azerbaycan'ın Bireysel Ortaklık Eylem Planı da ilişkilerin ortaklık düzeyinde geliştirileceğini göstermiştir (Ayvazov, 2004, 184-190).

4.1.SİYASİ DİYALOG

Azerbaycan, Barış İçin Ortaklık ilkelerine dayalı olarak NATO ile ortak ilgi ve çıkar taşıyan geniş açılı sorunlarla ilgili olarak siyasi diyaloglar yürütmektedir. Çeşitli biçimlerde ve düzeylerde yürütülen diyalog çerçevesinde ortaklık, bölgesel güvenlik, Ermenistan-Azerbaycan münakaşası, operasyonlara katılma, Afganistan'a katkı, ortaya çıkabilecek güvenlik tehditleri vb. aktüel sorunlar müzakere olunmakta ve bunlarla birlikte pratik işbirliğinin durumu değerlendirilmektedir. Karşılıklı anlayışa dayanan, üst düzeyli siyasi diyalog pratik işbirliği sahasında gelişmeyi teşvik etmektedir (ADCB, 2013).

4.2.NATO LİDERLİĞİNDE BARIŞI KORUMA VE DESTEKLEME HAREKÂTLARINA KATILIM

Azerbaycan Cumhuriyeti Avro-Atlantik bölgesinde güvenliğin bölünmezliği ilkesinden hareket ederek, BM Güvenlik Konseyi kararları ile belirlenmiş olan NATO'nun önderliğinde barışı koruma ve destekleme harekâtlarına katılmaktadır. Azerbaycan 1999-2008 yıllarında NATO'nun Sırbistan'ın Kosova bölgesindeki harekâtına (KFOR) katılmıştır (ADCB, 2013).

Azerbaycan, NATO'nun Afganistan'daki harekâtına (ISAF) 2003 yılından itibaren katılmaktadır. Azerbaycan'ın 94 kişilik birliği ISAF harekâtının bünyesinde hizmet etmiştir. Azerbaycan, Afganistan'da barış ve istikrarın sağlanması ile ilgili olarak NATO çerçevesinde ve diğer uluslararası siyasi süreçlere yakından katılmakta ve Afganistan hükümeti ile düzenli temaslarda bulunmaktadır. Azerbaycan'ın katkısı; siyasi, askeri, lojistik destek/hava ve yer ulaşımı, çeşitli eğitimler, sivil mayın temizleme ve Afgan ordusunun İtimat Fonuna mali destek gibi alanlardan ibarettir (ADCB, 2013).

ABD'de, 11 Eylül 2001'de gerçekleştirilen terörist saldırılar sonrasında Washington Antlaşması'nın kolektif savunma hükmünü içeren 5. maddesi ilk kez uygulanmıştır. 11 Eylül olaylarından sonra uluslararası terörizmle mücadele alanında NATO'nun yeteneklerinin artırılması doğrultusunda girişimler başlatılmıştır. 11 Eylül'e karşı bir tepki niteliğindeki Kasım 2002'de yapılan Prag Zirvesi'nde bu konuda yeni reform paketleri onaylanmıştır. Prag Zirvesi'nde terörizme karşı askerî konsept ve Ortak Eylem Planının geliştirilmesine ve uluslararası toplumun bu yöndeki çabalarına destek verileceğine yönelik niyet beyanları, terörizmle mücadelede NATO'nun üstleneceği role açıklık kazandırmıştır. 28-29 Haziran 2004 tarihinde, ilk kez 26 üyeli olarak gerçekleştirilen İstanbul'daki 17'nci NATO Zirvesi'nde de İttifakın terörizmle mücadeledeki küresel rolü bir kez daha teyit edilmiştir.11 Eylül 2001'de gerçekleştirilen terörist saldırılar sonrasında Washington Antlaşması'nın kolektif savunma hükmünü içeren 5. maddesi ilk kez uygulanmıştır.

Azerbaycan, 2000 yılından itibaren, geçiş sürecinde bulunan Afganistan'a, yönetimin düzenlenmesi sürecinde katkı amacıyla Azerbaycan Diplomatik Akademisi (GSCP) İsviçre ile birlikte Afgan kamu yöneticileri için iki haftalık eğitim programı uygulamıştır. 2010 yılı Kasım ayında, Azerbaycan Milli Güvenlik Bakanlığı, Afgan İstihbarat organlarının mensupları için, çağdaş terör tehditleri ile mücadele konusunda iki haftalık eğitim düzenlemiştir. 2011 Kasım ayında Azerbaycan Devlet Sınır Hizmeti birimi tarafından, NATO'nun

desteği ile Afganistan ve Orta Asya devletleri için sınır güvenliği ve narkotik maddelerin yayılması konusunda seminer organize edilmiştir. Dışişleri, İçişleri Savunma, Sağlık ve Azerbaycan Devlet Sınır Hizmeti tarafından düzenlenebilecek eğitim hizmetlerine yönelik teklifler, Afganistan hükümetine sunulmuştur (ADCB, 2013).

ANAMA (Azerbaycan Cumhuriyeti Arazilerinin Mayınlardan Temizlenmesi Milli Ajansı) insani mayın temizleme alanında Afganistan'da aktif çalışmalarına devam etmektedir. Bu çerçevede, Afganistan'a eğitim verilmesi, onlara mentorluk yapılması, ofislere araç-gereç ve teçhizat sağlanması, yerel dillerde, mayın konusunda farkındalığın yaratılması için kitap ve materyallerin hazırlanması ve Afganistan makamlarına verilmesi, mayınlara karşı bilgilendirme amacıyla öğretmenlerin eğitilmesi konularında çalışmalar yapılmıştır. Azerbaycan, 2014 yılı sonrası dönem için, NATO'nun Afganistan'daki talim, danışma ve destek misyonuna kendi katkısını açıklamıştır (ADCB, 2013).

4.3.SAVUNMA VE GÜVENLİK SEKTÖRÜ REFORMLARI

Azerbaycan 1994 yılından itibaren Barış İçin Ortaklık, 2008 yılından itibaren Bireysel Ortaklık Programı çerçevesinde NATO'yla ve NATO üyesi bazı ülkelerle işbirliği yapmakta, ulusal ordusunun modernleştirilmesi ve dünya standartlarına uyumlu hale getirilmesi için çalışmaktadır (Hasanov, 2014, s, 241).

Azerbaycan Savunma politikasının amaçları, esasları ve ilkeleri; Milli Güvenlik Konsepti (2007)'nde ve bu Konsept' in askeri güvenlikle ilgili fikirlerin gerçekleştirilmesini ve bu fikirlerin geliştirilmesini belirleyen Askeri Doktrin (2010)'de yer almaktadır (ADCB, 2013).

Savunma ve güvenlik sahasında reformlarda esas amaç, NATO'nun uzmanlık karakterli yardımı ile NATO standartlarının uygulanması ile sivil-demokratik denetim altında, verimli ve ülkenin ihtiyaçlarına uygun ölçüde savunma ve güvenlik sektörünü geliştirmektir. Azerbaycan'ın savunma ve güvenlik sektöründe yürütülen reformlar sonucunda Azerbaycan, Ortaya çıkabilecek güvenlik tehditlerine karşı gerekli cevabı vermek azmindedir (ADCB, 2013).

Azerbaycan Cumhuriyeti, Avrupa ve Avro-Atlantik güvenlik yapılanmaları, politik, ekonomik ve diğer yapılanmalarla bütünleşme stratejik hedefini gütmektedir. Avro-Atlantik yapılanmalarıyla ortaklığı Azerbaycan Cumhuriyeti Avro-Atlantik mekanının genelinde güvenliğe, ekonomik kalkınmaya ve demokrasiye değer ve

destek verme aracı olarak değerlendirmektedir (Hasanov, 2014, s.364)

Bu kapsamda, Azerbaycan Cumhuriyeti, Avro-Atlantik Ortaklık Konseyi ve NATO'nun Barış İçin Ortaklık programı çerçevesinde olası ortaklık araçlarından azami şekilde faydalanmaktadır. Bu açıdan Barış İçin Ortaklık Programı NATO'yla işbirliğinin yakın ve orta vadede daha fazla artırılmasına yönelik önemli bir araçtır. Barış İçin Ortaklık Programı'ndan Azerbaycan Cumhuriyeti'nin güvenlik sektörünün reformlar aracılığıyla NATO standartları düzeyine yakınlaştırılması ve siyasi diyalogun geliştirilmesi mekanizması olarak gelecekte de yararlanılacaktır (Hasanov, 2014, 365).

Silahlı kuvvetlerde eğitim ve talimin gelişimine özel önem verilmektedir. Savunma Bakanlığı eğitim ve talim konusunda güzel başarılar elde etmiştir ve bu alanda çeşitli yönlendirmeleri içeren kapsamlı bir plana sahiptir. Harp okulları, Harp Akademisi, Talim ve Eğitim Merkezinde Türkiye deneyimine ve NATO standartlarına dayalı eğitim planlarından yararlanılmaktadır. 2002 yılından itibaren Harp okullarını bitiren bütün subaylar, bu eğitim programlarına uygun olarak eğitim almışlardır. Askeri eğitim kurumlarında NATO standartlarının uygulanmasının daha da güçlendirilmesi amacıyla 2008-2013 yılları arasında Azerbaycan'ın NATO ile birlikte Eğitim ve Öğretim ile ilgili Faaliyet Planının hazırlanması sağlanmıştır ve bunun uygulanması devam ettirilmektedir (ADCB, 2013).

4.4. OLAĞANÜSTÜ HALLERE HAZIRLIK

Kriz yönetimi ve olağanüstü hallerin önlenmesine yönelik programların hazırlanması konusunda deneyim ve bilgi alışverişinde bulunmak alanında Azerbaycan Cumhuriyeti birtakım ülkelerle ikili işbirlikleri tesis etmiştir. Bu alanda çok taraflı işbirliği ise NATO mekanizmaları aracılığıyla geliştirilmektedir ve Azerbaycan Cumhuriyeti bu olanaktan faydalanmayı da sürdürmeyi planlamaktadır (Hasanov, 2014, s.382).

Azerbaycan'ın NATO ile işbirliğinde Sivil Olağanüstü Planlama (SOP) özel bir yer tutmakta ve son yıllarda bu alanda işbirliği genişlemektedir. SOP ile ilgili Avro-Atlantik Ortaklık Kurulu (AOK) dahilinde çok taraflı işbirliği ve Bireysel Ortaklık Harekat Planı (BOHP) çerçevesinde iki taraflı faaliyet birbirini karşılıklı olarak güçlendiren araçlardır (ADCB, 2013).

Azerbaycan SOP Komitesinin ve onun Planlama Gruplarının AOK formatındaki oturumlarına aktif olarak katkı sağlamaktadır. Bu format, fikir alışverişi, karşılıklı anlaşmanın sağlanması ve ulusal

deneyim için ilgili araç ve yol gösterici belgelerin hazırlanması için faydalı bir forum oluşturmaktadır (ADCB, 2013).

Azerbaycan ordusu Post-Sovyet ülkelerden pek çoğu gibi yıllardan beridir NATO'nun Barış İçin Ortaklık programı çerçevesinde gerçekleştirilen projelere katılmaktadır. Askeri Doktrin Azerbaycan'ın askeri ve stratejik olanaklarının ordunun yapılandırılması amacıyla seferber edilmesini, etkili bir savunma gücü oluşturulmasını, silahlı kuvvetlerin askeri, teknik ve uzman potansiyelinin artırılmasının gerekliliğini önemli bir faktör olarak belirlemiştir (Hasanov, 2014, s. 82).

Sivil Olağanüstü Planlama (SOP) alanında iki taraflı işbirliği öncelikleri Azerbaycan'ın Bireysel Ortaklık Harekât Planı (BOHP)'nin ilgili amaçlarını yerine getirmeye yönelmiştir. Bu amaç Olağanüstü Haller Bakanlığı'nın kurulmasından sonra daha da güçlenmiştir. 2008 yılının Kasım ayında NATO'nun Danışma Destek Grubu, Olağanüstü Haller Bakanlığı'nın olanaklarının arttırılmasına uzmanlık yardımı vermek için Azerbaycan'a gelmiştir. Hazırlanan raporda tavsiyeler; yardım, işbirliği ve belirlenmiş adımlar için yol gösterici olarak yer almıştır. Bugün Azerbaycan'da siber savunma, e-devlet'in geliştirilmesi yönlerinde görüş alışverişleri ve danışmalar yapılmaktadır (ADCB, 2013).

Felaketslere Cevabın Alakalandırılması Avro-Atlantik Merkezi (FCAAM), NATO Sivil Olağanüstü Planlama (SOP)'da önemli rol oynamaktadır. Azerbaycan FCAAM tarafından düzenlenen tatbikatlara; Finlandiya'da UUSIMAA-2008'e, Kazakistan'da Jetsu-2009'a, Moldova'da CODRII-2011'e ve Gürcistan'da, Gürcistan-NATO 2012'ye katılmıştır. Bu tatbikatlar pratik becerileri güçlendirmekte ve canlı deneyim değişimi için ortam hazırlamaktadır (ADCB, 2013).

4.5.BİLİM, ÇEVRE VE SOSYAL KONULAR

Geniş karaktere sahip olan Azerbaycan-NATO işbirliği sadece askeri sorunlar ile birlikte, bilim, eğitim, çevre ve sosyal sorunları da kapsamaktadır. Azerbaycan, 2006-2008 yıllarında NATO mali desteği ve uzmanlığı ile Mingeçevir ve Alet bölgelerinde geçmiş Sovyet ordusundan kalan 1400 ton, zamanı geçmiş, yüksek düzeyde zehirli roket yakıtının zararsızlaştırılması ile ilgili 2,2 milyon Euro tutarındaki Melanj projesini hayata geçirmiştir. Proje, NATO'nun Barış İçin Ortaklık, bilim programı tarafından desteklenmiş, NATO'nun Maddi-Teknik Teminat ve Teçhizat Ajansı projenin yürütücü kurumu olmuştur (ADCB, 2013).

Bir sonraki benzer proje, NATO ve ortak ülkelerin oluşturduğu gönüllü finansman fonu (NATO Barış İçin Ortaklık İtmat

Fonu) ile Ağstafa vilayetinin Saloğlu Kasabası yakınlarında 4400 hektarlık arazinin, geçmiş Sovyet ordusundan kalma patlamamış silah ve cephanelerden temizlenmesi ile bu silah ve cephanenin zararsızlaştırılmasını sağlamıştır. 2005-2011 yılları arasında yürütülmüş bulunan Saloğlu İtimat Fonu Projesi 3 aşamada hayata geçirilmiştir. Proje, 2011 yılı Temmuz ayında Bakü ve Saloğlu'da düzenlenen törenlerle Azerbaycan'da, 2011 Ekim ayında ise NATO'da kapanmıştır. 2005 yılı Ekim ayından itibaren proje çerçevesinde 5,7 km2 arazi temizlenmiş ve 620 binden fazla patlamamış silah ve cephane zararsız hale getirilmiştir. Azerbaycan Devleti, projenin bütün aşamalarında devamlı olarak destekte bulunmuş ve kaynakların seferber edilmesi, uluslararası kurumlar ve donörler tarafından desteklenmesi yönünde çalışmalarda bulunmuştur. Saloğlu projesinin toplam değeri 3,2 milyon Euro olmuştur (ADCB, 2013).

Azerbaycan arazilerinin önemli bir kısmının halâ da önemli bir kısmının mayın ve patlamamış savaş silah ve cephaneleri ile kirli olarak kaldığını göz önüne alarak, 2012 yılı Mart ayında ANAMA Ceyrançöl bölgesinde mayın ve patlamamış savaş silah ve cephaneleri temizleme operasyonlarını hayata geçirmek üzere NATO Destek Ajansı ile Sözleşme imzalamıştır. Proje çerçevesinde 64 km2 arazinin temizlenmesi planlanmaktadır. Projenin birinci aşamasının 2014 yılı Ağustos ayında sona ermesi beklenmektedir. 2014 yılında projenin ikinci aşamasına başlamak üzere hazırlıklara başlanmıştır (ADCB, 2013).

Bunlara ek olarak, NATO'nun yardımı ile Azerbaycan, Hazar Denizi'nin kirlenmesini önlemek ve kirlilik sonucu oluşan etkileri ortadan kaldırmak amacıyla tedbirler uygulamaktadır. Azerbaycan; bioamiller ve kirlilik kaynaklarının coğrafi bakımdan analiz edilmesini, Hazar Denizi'nin ekolojisi ve sanayisi hakkında bilgi toplanması sürecini sürdürmektedir (ADCB, 2013).

Azerbaycan Milli İlimler Akademisi ülkenin büyük şehirlerinde sismik riskin değerlendirilmesi için gerekli olan birincil sismik bilgiler üssü hazırlamıştır. Ayrıca, petrol ve gaz boru hatları boyunca sismik riskin değerlendirilmesi ile ilgili olanaklar arttırılmıştır. Bu hususta, Güney Kafkasya-Doğu Türkiye enerji koridorunun sismik tehlike ve riskinin hesaplanması ile ilgili proje çerçevesinde çalışmalar yapılmıştır (ADCB, 2013).

NATO'nun "Sanal İpek Yolu" projesinin devamı olan "Karadeniz Dahili İlişkilendirme" projesi çerçevesinde Azerbaycan arazisinde bütün yüksek öğretim kurumlarında ve araştırma merkezlerine İletişim ve Enformasyon Teknolojileri Bakanlığı

tarafından karşılıksız olarak internet temin edilmesi projesi hayata geçirilmiştir (ADCB, 2013).

4.6.KAMU DİPLOMASİSİ

Azerbaycan hükümeti, Avro-Atlantik entegrasyonu stratejik amacına ve buna bağlı olarak NATO ile ortaklığına kamuoyu desteğinin sağlanması konusuna büyük önem vermektedir ve bu bakımdan Kamu diplomasisi; Azerbaycan NATO işbirliğinde önemli yer tutmaktadır (ADCB, 2013).

Bu alanda uygulamalı işbirliğinin esas unsurlarını Azerbaycan NATO Uluslararası Okulu (NISA), Azerbaycan Diplomasi Akademisi ve Avro-Atlantik Merkez tarafından hayata geçirilen programlara NATO'nun siyasi ve uzman desteğinin sağlanması, öğrencilerin, kanaat önderlerinin ve düşünce merkezlerinin temsilcilerinin NATO merkezine ziyaretlerinin düzenlenmesi, ayrıca Azerbaycan'ın NATO ile işbirliğinin tebliğine dair NATO Merkezinde çeşitli programların düzenlenmesi oluşturmaktadır (ADCB, 2013).

Her yıl NISA tarafından çeşitli konular (Enerji, sınır güvenliği, önemli enerji altyapılarının korunması, kriz yönetimi, barış operasyonlarına destek, deniz güvenliği, siber savunma, Orta Doğu bölgesinde Güvenlik, uluslararası krizler vb.) ile ilgili düzenlenen, yerli ve yabancı araştırmacıların katıldığı toplantılar, uluslararası güvenlik konuları ile ilgili aktif ve verimli forum rolünü oynamaktadır (ADCB, 2013).

4.7.MEYDANA GELEN GÜVENLİK ÇAĞRILARI

Meydana gelen güvenlik çağrılarını Azerbaycan ve NATO arasında işbirliği ve fikir alışverişlerinin yapıldığı alanlardan birisidir. Azerbaycan, Terörizme Karşı Ortaklık Faaliyet Planının (TKOFP), amaçlarının yerine getirilmesine katkı amacı ile NATO ile işbirliği yapmaktadır. TKOFP çerçevesinde uygun olan programlara katılmaktadır. Azerbaycan, Ortak ülkeler arasında bu alanda aktifliği ile ön plana çıkmaktadır. Ulusal yeteneklerin geliştirilmesi için uzmanlık yardımının elde edilmesi, bilgi değişimi ve TKOFP çerçevesinde siyasi müzakerelere katkı, terörizmle mücadele alanında karşılıklı temasların yapılması bu alanın temel konularıdır. Enerji altyapılarının korunması ile ilgili enformel TKOFP Çalışma grubuna başkanlık yapan Azerbaycan TKOFP'nın canlandırılmasına katkı sunmaya devam etmektedir (ADCB, 2013).

Azerbaycan NATO ile siber güvenlik alanının da işbirliği yapılmasına da ilgi duymaktadır. 2012 yılında Planlama ve Analiz Süreci (PAS) belgesi çerçevesinde Azerbaycan siber güvenliği ile ilgili

iki "ortaklık amacı " beyan etmiştir. Siber güvenlik ile ilgili NATO ile işbirliği imkanları teşkilatın Barış İçin Bilim (BİB) Programının finansmanı aracılığıyla projelerin yürütülmesi, ayrıca ortaklara açık olan talim ve uygulamalara katılmaktan ibarettir. Bugün Azerbaycan tarafından konu ile ilgili olarak NATO'nun BİB Programına başvurular yapılmakta ve gerekli görüşmeler yürütülmektedir (ADCB, 2013).

Bölgede temel enerji projelerinin girişimcisi olarak Azerbaycan, NATO üyesi ülkeler ile bu alanda işbirliği yapmaktadır. Coğrafi konumunu göz önünde bulundurarak, Azerbaycan yeni ve mevcut ulaştırma koridorları vasıtasıyla Avrupa pazarları için güvenli, efektif ve istikrarlı enerji üreticisi ve transit ülkesi olmak konusunda isteklidir. Azerbaycan aktif olarak enerji altyapılarının korunması ve bu konuda terör tehditlerine karşı mücadele ile ilgili Avro-Atlantik Güvenlik Kurulu'nun faaliyetlerine katılmaktadır. Azerbaycan'ın başkanlığı ile enerji altyapılarının korunması ile ilgili resmi olmayan çalışma grubunun görüşme ve toplantılarının amacı enerji altyapılarına karşı terör tehditleri hakkında genel bir bilinç geliştirilmesi ve bilincin yükseltilmesinden ibarettir. Azerbaycan, NATO'nun itibarlı ortağı olarak, çalışmalarını devam ettirmeye ve bu ortaklığı güçlendirmeye hazırdır (ADCB, 2013).

5.NATO'NUN BARIŞ İÇİN ORTAKLIK PROGRAMI VE AZERBAYCAN

Barış İçin Ortaklık - BİO (Partnership for Peace / Pfp) projesi, 1994 Brüksel Zirvesi'nde açıklanmıştır. Projenin genel amacı, Soğuk Savaş'ın ardından Avrupa'da ortaya çıkan güç boşluğunu NATO temelinde gidermektir. Bu çerçevede, planlama, eğitim, vs. aracılığıyla Ortak Ülke (partner countries) ordularının NATO ile uyumlu hâle getirilerek ve bu ülke ordularının demokratik kontrolünü sağlayarak, Avrupa'nın tümünde güvenlik ve istikrar yaratılması öngörülmektedir. Avrupa güvenlik mimarisinin önemli bir parçası olan projenin, batılı demokratik kültürün Ortak ülkelerde yaygınlaştırılması gibi siyasal bir içeriği de bulunmaktadır. Ortak Ülke olmak isteyen ülkelerin imzalamak zorunda olduğu Çerçeve Belgesi'nde BM Şartı'na ve demokratik toplum ilkelerine uyma koşulu yer almaktadır. Ayrıca, BM yetkisinde ve/veya AGİT sorumluluğunda yürütülecek operasyonlara katkıda bulunmaya hazır olmak da bir diğer koşuldur. Belgede, Ortaklığa faal katılımın NATO'ya yeni üye alınmasında önemli rol oynayacağı da belirtilmektedir. Programın başarısı üzerine NATO 1997 yılında, BİO'yu daha güçlü ve operasyonel hale getirme kararı almıştır. Bu

çerçevede çeşitli NATO karargâhlarında BİO Karargah Unsurları (PIP Staff Elements) kurulmuştur. Aynı yıl oluşturulan Avrupa-Atlantik İşbirliği Konseyi çerçevesinde, terörle mücadelede, mayın temizlemeye kadar çok geniş bir alanda İttifak üyeleri ile BİO ülkeleri arasında yoğun işbirliği programları yürütülmektedir (Erhan vd., 2013; 60-78).

Azerbaycan açısından, NATO ile KAİK (Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi) çerçevesinde iki yıllık işbirliği BİO'ya katılım için bir zemin oluştursa da, işbirliğinin bu düzeyi NATO'nun dikkatini çekme, NATO'nun Karabağ sorununun çözümünde aktif rol almasını sağlama ve NATO tarafından bölgede güvenlik sisteminin oluşturulmasında Azerbaycan'ın önemini kabul edilmesi gibi konularda yetersiz kalmıştır. NATO'nun başlatmış olduğu BİO programı bunları elde etmek için uygun bir ortam yaratmaktaydı. BİO'ya katılmak ve üyelikten çıkmak her bir devletin bağımsız iradesine bağlıdır. Program NATO'ya üye olma istikametinde ilk adım olsa da, bu sonunda mutlaka NATO üyesi olunacak anlamına gelmemektedir. BİO üyesi ülkelerin toprak bütünlüğü ve bağımsızlığı tehlikeyle karşılaşır, NATO üyeleri bu konuda görüşmelerde bulunacak ve görüşlerini bildireceklerdir. Özellikle BİO Çerçeve Dokümanının bu maddesi NATO üyeleriyle güvenliğine ilişkin konularda doğrudan görüşebilmesi bakımından Azerbaycan için çok önemliydi. Bütün bunlarla birlikte Azerbaycan Silahlı Kuvvetleri'nin yeniden yapılandırılmasında NATO tecrübesinden yararlanma imkanı önem taşıyan bir başka konu olmuştur. Azerbaycan bu gibi önemli faktörleri dikkate alarak kısa bir zamanda BİO'ya katılımın gerçekleştirilmesi (Ayvazov, 2004, 130) kararını vermiştir.

İÖ, NATO üyeliğine geçiş sürecinde bir aşama, üyelik başvurusunda bulunan aday ülkeler için bir uyum dönemi, NATO ülkelerinin zaman kazanmak için benimsedikleri bir formül, genişlemenin yaratacağı sorunları zaman içinde giderecek bir araç, NATO'ya karşı bir tepki oluşmasını önleyen bir süreç ve nihayet Rusya Federasyonu ile Batı menfaatlerini uyumlaştıran bir konsept olmuştur. Aynı zamanda BİO'yu NATO ile işbirliği ortağı ülkeler arasındaki ilişkileri güçlendirmeyi amaçlayan diyalog ve işbirliğinin de ötesinde, Avrupa ülkelerini gerçek anlamda NATO üyeliğine hazırlayan dinamik bir süreç olarak tanımlamak mümkündür. Politik ve pratik açıdan AAOK (Avrupa-Atlantik Ortaklık Konseyi) ve BİO'nun NATO ile NATO üyesi olmayan ülkeler arasında gelişmekte olan ilişkilere birçok katkıları olmuştur. İttifak ile katılımcı ülkeler arasında güçlü bir işbirliği için her ikisi de temel ve kalıcı bir araçtır. Başlangıcından itibaren yoğun bir faaliyet içine giren BİO,

faaliyetlerini hızla genişletmiştir. BİO, muhtemel yeni üyeleri politik ve askeri açıdan hazırlamakta, İttifak yapı ve yöntemlerine aşina olmalarını sağlamak ve üyeliğin getireceği haklar ve sorumlulukları daha iyi anlamalarına yardımcı olmaktadır. Ancak bütün bunlarla birlikte BİO'ya katılmak NATO üyeliğini garanti etmemektedir (Ayvazov, 2004, 184-190).

Azerbaycan halen Avrupa Konseyi ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) üyesidir. Azerbaycan 1992 yılı Mart ayında işbirliği ve danışma işlevi rolünü oynayan KAIK'e üye olmuştur. Mayıs 1994'te Azerbaycan BİO programının çerçeve metnini imzalamıştır. Böylece, Azerbaycan NATO'nun geniş ölçekli işbirliği içeren BİO programını imzalayan on beşinci devlet olmuştur. Azerbaycan Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev bunu şöyle ifade etmektedir: "Bizim NATO'ya karşı derin saygımız vardır ve şimdilerde onun faaliyetlerine katılmaya büyük önem vermekteyiz. Diğer devletlerin NATO yörüngesine gelmesi bakımından KAIK'nin oluşturulması NATO'nun faaliyetlerinde önemli bir basamak haline gelmiştir.10 Ocak 1994 BİO Belgesini benimsediğimizi duyurma kararına geldik ve bunun ülkemizle daha fazla işbirliğinin geliştirilmesine doğru NATO'nun faaliyetlerinde önemli bir basamak olduğunu düşünüyoruz. Güney Kafkasya'daki bizim bölgemizdeki oluşmuş durumla ilgili NATO kendi kaygısını dile getirdi ve özel olarak Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan'daki savaşın durdurulması gerektiği" (Mamadov, 2009) düşüncesini ifade etmiştir.

Dağlık Karabağ savaşı için Rusya'dan istediği desteği bulamayan Azerbaycan hem çatışmanın çözümü için hem de güvenliğin tesisi için NATO'nun uygun bir kurum olduğunu düşünmüştür (Mamadov, 2009). Haydar Aliyev'in ifadesine göre; "Azerbaycan'ın Batı demokrasisine entegrasyonu açısından, NATO ile ilişkiler bakımından, bölgede istikrarın sağlanmasına ek bir yol olarak, Azerbaycan ve Ermenistan arasında savaşın durdurulması, barış ve iyi komşuluk kurma açısından bu bizim için çok önemlidir." Ayrıca Azerbaycan'ın Batı yanlısı bir politika izlemesinin ilk aşaması olarak da NATO'yla ortaklık kurma çabası görülmektedir (Mamadov, 2009).

Azerbaycan, NATO'yu, demokratik değerlerin korumayı sağlayan ve Doğu Avrupa ve Eski Sovyet bölgesinde ortaya çıkan yeni bağımsız devletleri kapsayan, dünyada kolektif güvenliğe vekâlet eden bir kurum olarak görmektedir. NATO'nun Kafkasya'daki durumla ilgili kaygısını ifade etmesini ve bölge devletlerinin toprak bütünlüklerine, egemenliklerine ve bağımsızlıklarına saygı duyduklarını ifade etmesi Gürcistan gibi Azerbaycan'ı da memnun

etmiştir. Ayrıca NATO'nun üyelerine güvenlik garantisi vermesi Azerbaycan'ı bu ilişkiye iten sebeplerden birisidir. Haydar Aliyev'in BİÖ çerçeve metnini imzaladığı sırada söylediği, "Kolektif güvenlik alanında en etkin bir kurum olan NATO'nun, kendi üye devletlerine güvenlik garantisi vermesi bizim için bir rehberdir" cümlesi bunu göstermektedir. Azerbaycan, Dağlık Karabağ konusunda başka devletlerin müdahalesi durumunda, bu Rusya'yı daha da hırçınlaştıracığını düşünmekteydi ve en önemlisi de bu sorunun NATO aracılığıyla çözüleceğine(Mamadov, 2009) inanmaktaydı.

6.DEĞERLENDİRME

Aralarında NATO, AGİT, BİÖ, Avrupa Konseyi gibi örgütlenmelerin yer aldığı uluslararası platformların; dünya siyasetindeki belirsizlik, karmaşıklık/düzensizlik, güç boşluğu ve özellikle Avrupa devletleri ile ABD arasındaki çekişme gibi temel bazı nedenlerle, barış ve güvenliği sağlamada fazla etkin olamayacakları (Öztürk, 1997a; s. 21) düşünülmektedir.

Hazar havzası ve Güney Kafkasya'nın askeri-stratejik ve güvenlik sistemlerinin şekillenmesinde de Azerbaycan'ın uluslararası, bölgesel ve ulusal güvenlik politikalarının özel bir önemi bulunmaktadır. Bu ulusal politikanın öncelikli hedeflerinden birisi, Azerbaycan'ın bölgedeki jeopolitik ve jeo-ekonomik süreçlerin çoğuna aktif bir şekilde katılmasının sağlanması ve her alanda ulusal çıkarlarının en üst seviyede korunmasının gerekliliğidir (Hasanov, 2014, s. 11).

SSCB'nin parçalanması, sosyalist sistemin çökmesi, çok sayıda ülkenin bir politik düzenden diğerine geçmesi ve yeni bağımsız devletlerin uluslararası ilişkiler sistemine girmesi ile dünya üzerinde eskiden beri mevcut politik, ekonomik, jeopolitik ve askeri-stratejik dengeler ciddi ölçüde değişikliğe uğramıştır. Bu uluslararası süreçler diğer Post-Sovyet ülkeleri gibi Azerbaycan'ı da kendine özgü ulusal güvenlik politikasını ve stratejisini oluşturmak ve uygulamak zorunluluğuyla karşı karşıya bırakmıştır (Hasanov, 2014, s. 7).

Azerbaycan'ın en önemli meselelerinden olan Dağlık Karabağ sorununun ve bunun gibi birçok sorunun çözülmediği ortadadır. 'Denge politikası' Azerbaycan'a ülkenin gelişmesi için zaman kazandırmış ve sorunların dondurulmasına katkı sağlamıştır. Ne var ki aynı oranda çözüme katkı sağlayamamıştı. Bu da, denge politikasının özünden kaynaklanmaktadır (Mamadov, 2005-56-61).

Azerbaycan'ın bulunduğu Hazar, Karadeniz ve Kafkasya bölgesinde bulunan devletlerin güvenliği genel olarak iki askeri blok tarafından sağlanmaktadır. Bunlardan birincisi Rusya önderliğinde

Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü ikincisi ise Avrupalı müttefikleriyle beraber ABD'nin başı çektiği NATO'dur. Azerbaycan'ın yakın gelecekte NATO'ya üye olması gerçekçi görünmemektedir. Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü'ne katılmak ise bu örgütün şartları ve garantileri (gerçekte garanti verememesi) nedeniyle Azerbaycan'ın çıkarlarına uymamaktadır. Bu durumda dış baskı ve etkilerden korunmaya, askeri güvenliğini ve egemenliğini temine, yabancı askeri müdahaleleri önlemeye yönelik herhangi bir uluslararası garanti elde etmek görevi Azerbaycan'ın dış politika önceliklerinden biri haline gelmiştir. Günümüzde pek çok ülkede olduğu gibi Azerbaycan'da da devletin siyasal ve askeri çıkarları ülke yönetimini uluslararası güvenlik sistemleriyle ilişkiler tesis etmek, yeni siyasal ve askeri müttefik ve dostlar kazanmak, ordusunun askeri ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla ileri teknik ve donanım sistemleri üretmek ya da satın almak, toplum içinde ve orduda vatanseverlik, zafer azmi, güven duygularını teşvik etmek ve yaygınlaştırmak gibi ivedi stratejik sorunlarla karşı karşıyadır (Hasanov, 2014, s. 89).

KAYNAKÇA

- Aliyev, Haydar (1999), "Müsteqilliyimiz Ebedidir," 1. Kitap, Bakı, Azerbaycan Dövlət Neşriyyatı, 1997.
- Aliyev, Haydar (2000), "Dünya Azerbaycanlılarına Müraciət", Xalq Qazeti, 27 Dekabr 2000.
- Aliyev, Haydar "Haydar Aliyev'in NATO-nun Praqa Sammitində çıxışı," Dirçeliş- XXI Asr, Kasım 2002. s.33.
- Azerbaycan Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı (ADCB) 2013, "Overview of Azerbaijan-NATO Partnership," <http://www.mfa.gov.az/?options=content&id=560> (Erişim Tarihi, 20. 01. 2013)
- Erhan, Çağrı vd., "Kolektif Güvenlik Örgütleri: Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü, Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü," içinde "Uluslar arası Örgütler," (Ed. Çınar Özen, Özgür Tonus), Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2920, Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 1877, Eskişehir, Nisan- 2013, s.60-78.
- Eyvazov, Elnur (2004), "NATO ve Azerbaycan," T.C. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

- Guliyev Samir (2004), "Bağımsızlıktan Sonra Azerbaycan-ABD İlişkileri," Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara-2004.
- Hasanov, Ali (2014), "Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Ulusal Kalkınma ve Güvenlik Politikası," Ötüken Yayınları, İstanbul-2014
- Hasgüler, Mehmet, Mehmet B. Uludağ, "Devletlerarası ve Hükümetler - Dışı Örgütler," Nobel Yayın-Dağıtım, Ankara-2004.
- Mammadov, Ramil, "Güney Kafkasya'da Güvenliğin Sağlanmasında NATO'nun Rolü", Stratejik Öngörü Dergisi / Sayı 1 - Yıl - 1 / Mayıs 2004, http://www.tasam.org/documents/112_120_ramilmemmedov.pdf(Erişim Tarihi 04. 09. 2009)
- Memmedov, Ramil, "Güney Kafkasya'daki Yeni Jeostratejik Oyunun Güvenlik Yapılanması ve Azerbaycan," Stratejik Öngörü Dergisi / Sayı 4 - Yıl - 2 / 2005.
- Nasırov, Elman, "Uluslararası Antiterör Koalisyonları, Balkanlara Yansımaları ve Azerbaycan Barış Gücü Örneği," Balkan Studies I, Cyril and Methodius University Press, Skopje, Macedonia.
- Nasırov, Elman (1998), "Azerbaycan-ABŞ Münasibetleri," Bakı, Qanun Neşriyyatı, 1998.
- NATO; Barış İçin Ortaklık, "Sülh namine terefdaşlıq" (Çerçevesenedi), Dirceliş- XXI Asr, 1999 №-.
- Oğuzlu, Tarık, "NATO'nun Dönüşümü ve Geleceği," Ortadoğu Analiz Dergisi, Nisan 2012, Cilt 4-Sayı 40, http://www.orsam.org.tr/tr/trUploads/Yazilar/Dosyalar/2012410_kapakkonusu1.pdf (erişim 12. 9.2013) s. 8-18.
- Özcan, Gencer (2000), "Doksanlı Yıllarda Türkiye'nin Değişen Güvenlik Ortamı," Der. Gencer Özcan ve Şule Kut, En Uzun On Yıl, Büke Yayınları, İstanbul, 2000, s.13-15.
- Öztürk, Osman Metin, "Anayasal Düzeyde Savunma ve Güvenlik Yapılanması" Vadi Yayınları, Ankara-1997.
- Öztürk, Osman Metin, "Türkiye ve Ortadoğu," Gündoğan Yayınları, Ekim,1997-Ankara.
- Fırat Purtaş, Soğuk Savaş Sonrası NATO'nun Dönüşümü ve Genişlemesi Çerçevesinde Türk Amerikan Askeri İlişkileri," <http://www.arastirmax.com/system/files/dergiler/262/makaleler/1/2/arastirmax-soguk-savaş-sonrasi-natonun-donusumu-genislemesi-cercevesinde-turk-amerikan-askeri-ilişkileri.pdf> (Erişim Tarihi, 10. 10. 2012) s. 7-30
- Qasimov, Musa (1997), "Azerbaycan'ın Xarici Siyaseti (Konsepsiya Meseleleri)," Bakı, Mütercim, 1997.

- Qasımov, Musa, "Azərbaycanın xarici siyasəti (konseptual məsələlər), Bakü, 1997.
- Tellal, Erel (2004), "Güney Kafkasya Devletlerinin Dış Politikaları", Mülkiye Dergisi, c. XXIV, no. 225, Kasım-Aralık 2000.
- Zengin, Eyüp Rövsən İbrahimov (2002), "Putin'in Azərbaycan Ziyareti və Azərbaycan-Rusya İlişkileri", Emine Gürsoy, Erdal Şahin (ed.), Bağımsızlıklarının 10. Yılında Türk Cumhuriyetleri, Haarlem, SOTA Yayınları, 2002.
- Zengin, Eyüp, "Bağımsızlık Sonrası Dönemde Azərbaycan Dış Politikasının Temel Özellikleri," Bakı Slavyan Üniversitesi, "Azərbaycanşünaslığın Aktual Problemləri" II Beynəlxalq Elmi Konfrans, 4-7 Mayıs 2011.
- Zengin, Eyüp, Altın, Sırrı (2000c), "NATO'nun Genişlemesi, Sorunlar: Rusya ve Türkiye III," Maliye Uygulamaları Dergisi, Mayıs-2000, Sayı 14.
- Zengin, Eyüp, Altın, Sırrı (2000a), "NATO'nun Genişlemesi, Sorunlar: Rusya ve Türkiye I," Maliye Uygulamaları Dergisi, Şubat-Mart-2000, Sayı 12.
- Zengin, Eyüp, Altın, Sırrı (2000b), "NATO'nun Genişlemesi, Sorunlar: Rusya ve Türkiye II," Maliye Uygulamaları Dergisi, Nisan-2000, Sayı 13.
- Zengin Eyüp (2010), "Piyasa Ekonomisine Geçiş Sürecinde Azərbaycan," İTO Yayını, İstanbul-2010.